

„Dystopie we współczesnej literaturze pięknej (socjologiczna analiza zjawiska na przykładzie dystopijnych powieści Margaret Atwood)”

Praca ta zamierzona została jako socjologiczna analiza powieści Margaret Atwood, w perspektywie dystopii literackich. Kluczowe stają się zatem te zagadnienia i konteksty, które w sposób wyraźny i jednoznaczny budują obraz świata społecznego, odczytywane przez pryzmat socjologii literatury. W wyborze przedmiotu badań, szczególnego znaczenia nabiera społeczny odbiór analizowanych powieści; ich niejednokrotnie burzliwa recepcja dowodzi niezwyklej aktualności podejmowanej tematyki.

Problematyka prezentowanej w pracy analizy ogniskuje się wokół następujących pytań:

1. Jak i w jakim stopniu odbijają się w powieściach wybitnej kanadyjskiej pisarki klasyczne i współczesne teorie totalitaryzmu?
2. Jak przedstawia się struktura świata społecznego oraz jakie typy indywidualnego przystosowania wobec wyzwań rzeczywistości społecznej wybierają jednostki i jakimi przesłankami się kierują?
3. Jakie typy relacji społecznych dominują w obrębie mikrostruktur społecznych?
4. Jaka jest i jak jest uzasadniona pozycja społeczna kobiet w Atwood’owskim świecie przedstawionym?

W części teoretycznej rozprawy staram się uszczegółwić wybraną koncepcję badania dystopii literackich, zarysować status socjologii literatury jako subdyscypliny socjologicznej oraz podjąć próbę omówienia podstawowych założeń dwóch koncepcji socjologicznych stanowiących teoretyczne zaplecze niniejszego studium (perspektywa dramaturgiczna Ervinga Goffmana, oraz typy indywidualnego przystosowania się jednostek do struktury społecznej autorstwa Roberta K. Mertona). Przedstawia ponadto założenia przyjętej w pracy perspektywy – prezentowane są tu, z jednej strony, najbardziej ogólne założenia analizy jakościowej, z drugiej – rozprawa przygląda się analizom i interpretacjom w socjologii literatury – klasycznym (György Lukács, Lucien Goldman), także współczesnym (Krzysztof Łęcki, Paweł Ćwikła).

W polu zainteresowań badawczych znajdują się zagadnienia antropologii dystopii, a także złożoność terminologiczna i kategoryzacyjna utopii/dystopii. Ważnym elementem analizy staje się również projekt utopijny rozpatrywany jako eksperyment myślowy oraz jego znaczenie w dynamice procesów społecznych.

Ostatni fragment części teoretycznej problematyzuje perspektywę totalitarną. Przedstawione zostały klasyczne koncepcje totalitaryzmu poczynając od Platona, po myśl współczesną: Hannah Arendt, Zbigniewa Brzezińskiego i Carla Friedricha, a kończąc na

systematyzacji zaproponowanej przez Jacoba L. Talmona. W ujęciu mikrosocjologicznym analizy odwoływać się będą tu do modelu instytucji totalnej autorstwa Ervinga Goffmana.

Rozdział kolejny otwiera część empiryczną. W odwołaniu do systematyzacji zaproponowanej przez Ralfa Dahrendorfa poszukuje się stałych cech utopijnej wizji rzeczywistości w powieściach Atwood, by następnie starać się sprecyzować fundamentalne właściwości perspektyw totalnych dostrzegalnych w analizowanych utworach i – w szczególności – te, które zdają się dominować. Ponadto opisując model struktury społecznej rozpoznawalny w *Opowieści podręcznej* i w trylogii *MaddAddam* wybrani zostali z poszczególnych powieści reprezentatywni bohaterowie, by podjąć próbę analizy typów indywidualnego przystosowania jednostek do zmieniających się warunków społecznych. Kolejny empiryczny fragment pracy relacjonuje miejsce i rolę kobiety w Atwood’owskim świecie przedstawionym. Rozważania te ogniskują się wokół założenia o patriarchalnym upośledzeniu pozycji kobiet w omawianych dystopiach. W zakończeniu części empirycznej przedstawiona zostaje próbna konkretyzacja wizji (nowego) człowieka w omawianych narracjach dystopijnych. Decydującym aspektem analizy staje się wyodrębnienie Derkaczan i Ogrodników egzemplifikujących nowe jakości mikrostruktur społecznych a także podręcznych ilustrujących właściwości (nowych) kobiet.

W ostatnim rozdziale rozprawy zostaje dokonuje się porównania narracji Margaret Atwood z klasycznymi antyutopiami - *Rokiem 1984* George Orwella oraz *Nowym wspianiałym światem* Aldousa Huxleya – należącymi do jednych z najbardziej wpływowych powieści dystopijnych XX wieku. Próbuje się tu dookreślić miejsce porządku totalnego opisanego przez Margaret Atwood na osi łączącej *Rok 1984* Orwella oraz *Nowy wspianiały świat* Huxleya.

„Dystopias in contemporary literature (sociological analysis of the phenomenon on the example of Margaret Atwood's dystopian novels)”.

The purpose of this study is a sociological analysis of Margaret Atwood's novels, in the perspective of literary dystopias. Therefore, the key issues are the contexts that clearly and unequivocally build the image of the social world, read through the prism of the sociology of literature. In the selection of the research subject, the public reception of the analyzed novels is of particular importance; their often turbulent reception proves the extraordinary timeliness of the problems discussed. The issues presented in the analysis focus on the following questions:

1. How and to what extent are classical and contemporary theories of totalitarianism reflected in the novels of the Canadian writer?
2. What is the structure of the social world and what types of individual adaptation to the challenges of social reality do individuals choose, and what are the reasons behind it?
3. What types of social bonds dominate within social microstructures?
4. What is the social position of women in Atwood's dystopian novels, and how is it justified?

The theoretical part of the dissertation details the chosen concept of investigating literary dystopias, outlines the status of the sociology of literature as a sociological sub-discipline, and discusses the basic assumptions of the two sociological concepts that constitute the theoretical background for this study (Erving Goffman's dramaturgical perspective, and the types of individual adaptation of individuals to social structure by Robert K. Merton). It also presents the assumptions of the perspective adopted in the work – on the one hand, the most general assumptions of qualitative analysis, and on the other hand, the dissertation looks at analyses and interpretations in the sociology of literature – classical (György Lukács, Lucien Goldman), also contemporary (Krzysztof Łęcki, Paweł Ćwikła).

The research interests include the issues of the anthropology of dystopia, as well as the terminological and categorization complexity of utopia/dystopia. An important element of the analysis is also a utopian project considered as a thought experiment and its significance in the dynamics of social processes.

The last section of the theoretical part problematizes the totalitarian perspective. Classical concepts of totalitarianism are presented, from Plato to contemporary thought: Hannah Arendt, Zbigniew Brzeziński and Carl Friedrich, to the systemization proposed by Jacob L.

Talmon. In the micro-sociological perspective, the analyses refers to the model of a total institution by Erving Goffman.

The next chapter opens an empirical part. In reference to the systematization proposed by Ralf Dahrendorf, the characteristics of the utopian vision of reality are sought in Atwood's novels, in order to clarify the fundamental properties of the total prospective seen in the analysed works and, in particular, those that seem to dominate. In addition, by describing the model of social structure recognized in *The Handmaid's Tale* and the *MaddAddam* trilogy, representative characters are selected from the novels to analyze the types of individual adaptation to changing social conditions. Another empirical section of the work discusses the role of a woman in the Atwood's world. These reflections focus on the assumption of patriarchal impairment of women in the analyzed dystopias. At the end of the empirical part, the author presents the vision of the (new) man in the discussed dystopian narratives. The key aspect of the analysis is to distinguish the Crakers and Gardeners, who exemplify the new quality of social microstructures as well as the Handmaids illustrating the properties of (new) women.

The last chapter of the dissertation compares Margaret Atwood's narrative with classic anti-utopias – George Orwell's *1984* and Aldous Huxley's *Brave New World* – which belong to the most influential dystopian novels of the 20th century. This part specifies the place of the total order described by Margaret Atwood on the axis connecting Orwell's *1984* and Huxley's *Brave New World*.